

Лекція 1

ГОСПОДАРСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

§ 1. Предмет регулювання господарського права

Господарське право, як і будь-яку іншу юридичну дисципліну, можна визначити, насамперед, за предметною ознакою, тобто за сукупністю суспільних відносин, що регулюються нормами господарського права.

З цієї точки зору господарське право є системою норм, що регулюють *господарські відносини*, тобто відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Отже, саме господарські відносини у сфері економіки України і становлять предмет господарського права.

Зміст предмета господарського права визначається двома поняттями: «організація господарської діяльності» та «здійснення господарської діяльності».

Зазначені поняття вживаються в Господарському кодексі України від 16 січня 2003 р., який набрав чинності з 1 січня 2004 р.¹, та в інших актах законодавства України.

---

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18. — Ст. 144; № 19—20. — Ст. 144; № 21—22. — Ст. 144.

Під господарською діяльністю у Господарському кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ч. 1 ст. 3 ГК).

У наведеному визначенні зазначені такі ознаки господарської діяльності, як:

- особливий суб'єктний склад (господарську діяльність здійснюють суб'єкти господарювання);
- особлива сфера здійснення господарської діяльності — сфера суспільного виробництва;
- вартісний характер результатів господарської діяльності, що мають цінову визначеність.

Отже, господарська діяльність розглядається як суспільно корисна діяльність членів суспільства, їх спілок (об'єднань) щодо виготовлення продукції надання послуг, виконання робіт.

Така суспільно-корисна господарська діяльність має наступні ознаки:

по-перше, вона полягає у виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб (сфера суспільного виробництва);

по-друге, вона виконується на професійних засадах;

по-третє, результати такої діяльності мають вартісний характер, вони реалізуються за плату, тобто функціонують як товар;

по-четверте, ця діяльність поєднує як приватні інтереси виробника, так і публічні інтереси (держави, суспільства, значних прошарків населення тощо).

Закріплені в ГК ознаки господарської діяльності характеризують її набагато повніше, ніж ознаки, вживані в інших актах чинного законодавства. Так, згідно зі ст. 1 Закону України від 16 квітня 1991 р. «Про зовнішньоекономічну діяльність»² *господарська діяльність* — це будь-яка діяльність, у тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом та обміном

² Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 29. — Ст. 377.

матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі товару. А Закон України від 1 червня 2000 р. «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»³ під *господарською діяльністю* розуміє будь-яку, у тому числі підприємницьку, юридичних осіб, а також фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язану з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт.

Господарська діяльність (господарювання) здійснюється *на загальних принципах*, перелік яких встановлено у ст. 6 ГК. До них належать:

— забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;

— свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;

— вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;

— обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави;

— захист національного товаровиробника;

— заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Залежно від мети і способу організації та здійснення господарської діяльності ч. 2 ст. 3 ГК виділяє два її види — господарську комерційну діяльність і некомерційну господарську діяльність.

Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є *підприємництвом*. а суб'єкти такої діяльності (підприємництва) є *підприємцями*

Господарська діяльність може здійснюватись і *без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність)*.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 36. — Ст. 299.

Господарська (підприємництво) *комерційна* *діяльність*
здійснюється суб'єктом господарювання (підприємцем) як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГК).

Підприємництво є основним видом господарської діяльності. Основні положення щодо здійснення підприємництва встановлені нормами глави 4 ГК (ст. 42—51).

Так, згідно з ч. 1 ст. 43 ГК «Свобода підприємницької діяльності» підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом.

Особливості здійснення окремих видів підприємництва встановлюються законодавчими актами (ч. 2 ст. 43 ГК).

Разом з тим, ч. 3 ст. 43 ГК встановлює обмеження у здійсненні підприємницької діяльності, що полягають:

а) у забороні здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлює Закон України від 1 червня 2000 р. «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» без спеціального дозволу (ліцензії);

б) у встановленні законом переліку видів діяльності, підприємництво в яких забороняється.

Частина 4 ст. 43 ГК встановлює загальне правило, відповідно до якого здійснення підприємницької діяльності забороняється органам державної влади та органам місцевого самоврядування.

Законом обмежується підприємницька діяльність посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Принципи підприємницької діяльності, тобто основні засади, на яких базується підприємництво, законодавчо закріплені у статті 44 ГК. До них належать:

а) вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності;

б) самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких

не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;

в) вільний найм підприємцем працівників;

г) комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;

д) вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;

е) самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Важливим чинником активізації підприємництва в умовах побудови ринкової економіки є державна підтримка підприємництва.

Відповідно до ч. 1 ст. 48 ГК з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади на умовах і в порядку, передбачених законом:

надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності;

сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів;

здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку;

стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг;

подають підприємцям інші види допомоги.

Як зазначено в ч. 2 ст. 48 ГК, держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього.

На формування і розвиток малого підприємництва, становлення малого підприємництва як провідної сили в подоланні негативних процесів в економіці спрямований Закон України від 22 березня 2012 р. «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва

в Україні»⁴, який так само, як і ч. 3 ст. 55 ГК України, визначає суб'єктами мікропідприємництва:

— фізичних осіб, зареєстрованих в установленому законом порядку як фізичні особи — підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

— юридичних осіб—суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є:

— фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи-підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

— юридичні особи—суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Основними напрямками державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

1) удосконалення та спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування;

2) запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва,

---

⁴ Офіційний вісник України. — 2012. — № 30. — Ст. 1101.

що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві;

3) залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб;

4) забезпечення фінансової державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо;

5) сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва;

6) гарантування прав суб'єктів малого і середнього підприємництва під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;

7) сприяння спрощенню дозвільних процедур та процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого і середнього підприємництва та скороченню строку проведення таких процедур;

8) організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого і середнього підприємництва;

9) впровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві суб'єктами малого і середнього підприємництва новітніх технологій, а також технологій, які забезпечують підвищення якості товарів (робіт, послуг).

Некомерційна господарська діяльність здійснюється з метою задоволення певних суспільних потреб незалежно від прибутковості такої діяльності: отримання прибутку від такої діяльності відіграє другорядну роль (такою є діяльність частини казенних, експериментальних та інших планово-збиткових підприємств, які фінансуються за рахунок держави).

Згідно з ч. 1 ст. 52 ГК *некомерційне господарювання* — це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

Некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких відповідно до ст. 12 ГК забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування. Некомерційна господарська діяльність може здійснюватися також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом (ч. 2 ст. 52 ГК).

У разі якщо господарська діяльність громадян або юридичної особи, зареєстрованої як суб'єкт некомерційного господарювання, набуває характеру підприємницької діяльності, до неї застосовуються положення ГК та інших законів, якими регулюється підприємництво (ч. 3 ст. 53 ГК).

На суб'єктів господарювання, які здійснюють некомерційну господарську діяльність, поширюються загальні вимоги щодо регулювання господарської діяльності з урахуванням особливостей її здійснення різними суб'єктами господарювання, які визначаються ГК та іншими законодавчими актами (ч. 1 ст. 54 ГК).

Господарський кодекс вперше закріпив таке поняття, як «господарче забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів». Відповідно до ч. 3 ст. 3 ГК це діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання (наприклад, ремонт гуртожитків університету як силами залучених ремонтно-будівельних організацій, так і власними силами; закупівля обладнання, устаткування, підручників, меблів тощо для їх використання в навчальній та науково-дослідній роботі)

Організація господарської діяльності — друга складова господарських відносин. На жаль, ГК України не розкриває змісту поняття «організація господарської діяльності». Не завжди розкривається зміст цього терміну

і в навчальній літературі⁵, незважаючи на те, що прихильниками господарського права він розглядається як одне з наріжних понять господарсько-правової науки, за допомогою якого, зокрема, розмежовуються предмети цивільного і господарського права.

Можна погодитися з узагальненим визначенням поняття організації господарської діяльності як системи заходів, спрямованих на раціональне поєднання в часі і просторі всіх елементів господарської системи певного регіону (Автономної Республіки Крим, певної територіальної громади), певного суб'єкта господарювання. До елементів господарської системи належать суб'єкти, майнова база, нормативна та інформаційна системи⁶.

§ 2. господарські правовідносини, їх ознаки

та види

У сфері економіки виникають і функціонують різноманітні відносини, пов'язані з господарською діяльністю. Зокрема, держава здійснює функції загального управління економікою. З цією метою у центрі й на місцях діють органи державної виконавчої влади — міністерства, державні комітети, інші центральні органи, місцеві державні адміністрації. Отже, у сфері господарювання складаються управлінські відносини між цими органами і суб'єктами господарювання. Ці відносини регулюються адміністративним правом, тобто є адміністративними правовідносинами.

У сфері господарювання застосовується наймана праця працівників. Відносини щодо організації її застосування, оплати праці, часу праці і відпочинку, гарантій та компенсацій тощо регулює трудове право.

Суб'єкти господарювання у процесі своєї діяльності володіють і користуються природними ресурсами. Відносини щодо природокористування регулюються

---

⁵ Див., напр.: Хозяйственное право : учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулина [и др.]; под ред. В. К. Мамутова. — К. : Юринком Интер, 2002. — С. 9—18; Хозяйственное право Украины : учебник / под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного. — Х. : Одиссей, 2005. — С. 10—17.

⁶ Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій / О. М. Вінник. — К. : Атіка, 2004. — С. 14—15.

природоресурсовими галузями права (земельне, водне, гірниче, лісове, екологічне тощо).

Суб'єкти господарювання є платниками податків, зборів та інших платежів, формують із прибутку і використовують власні фінансові ресурси тощо. Отже, вони є суб'єктами фінансових правовідносин.

Між суб'єктами господарювання та громадянами-споживачами виникають майнові відносини щодо задоволення особистих потреб громадян у товарах, роботах, послугах. Ці відносини регулює цивільне право.

Визнавати всі зазначені відносини господарськими, як це іноді робиться в літературі, означало б, що спеціальної категорії господарських відносин взагалі не існує. Об'єктивно необхідні для здійснення господарської діяльності зазначені вище відносини за своєю економічною природою не є господарськими. Ці відносини лише створюють організаційні, матеріальні, фінансові та інші передумови функціонування господарських відносин.

Господарсько-правова концепція і Господарський кодекс (ст. 1) визначають господарські відносини у власному (спеціальному) розумінні. А саме: *господарськими є відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.*

Господарські відносини як предмет регулювання складаються лише з двох елементів — організаційного (організація виробництва, обігу) і майнового. Сукупність господарських відносин у такому вузькому розумінні є предметом господарського права. За предметом у такому розумінні господарське право вирізняється з інших галузей права, норми яких діють у сфері господарювання.

Розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин встановлене ст. 4 ГК, в ч. 1 якої зазначено, що не є предметом регулювання Господарського кодексу:

а) майнові та особисті немайнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України;

б) земельні, гірничі, лісові та водні відносини, відносини щодо використання й охорони рослинного і

тваринного світу, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, атмосферного повітря;

в) трудові відносини;

г) фінансові відносини за участі суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів;

д) адміністративні та інші відносини управління за участі суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або місцевого самоврядування не є суб'єктом, наділеним господарською компетенцією, і безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання.

Господарські відносини мають певні ознаки.

Насамперед, це *обмежене, порівняно з цивільним правом, коло суб'єктів*. Такими суб'єктами є учасники відносин у сфері господарювання, перелік яких встановлено ст. 2 ГК. Це:

— суб'єкти господарювання;

— споживачі;

— органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією;

— громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Особливим суб'єктом господарських відносин є держава від імені якої ліють її органи

Другою характерною ознакою господарських відносин є існування організаційно-господарських зобов'язань як окремого виду господарських зобов'язань, а також поєднання в господарських відносинах організаційних і майнових елементів. Таке поєднання викликане тим, що однією з правових підстав виникнення та функціонування господарських правовідносин між суб'єктами господарювання та їх контрагентами є, зокрема, державні замовлення і державні завдання (ст. 13 ГК). Правовою підставою виникнення господарських правовідносин є рішення їхніх суб'єктів укласти відповідний договір: господарський (ст. 184 ГК) або організаційно-господарський (ст. 186 ГК). Ці рішення ґрунтуються, зокрема, на планах учасників

господарських відносин (плани економічного і соціального розвитку бізнес-плани тощо)

Третя ознака господарських відносин — їх матеріальний зміст, тобто суспільне виробництво і реалізація (оборот) суб'єктами господарювання продукції (виконання робіт, надання послуг).

За наведеними ознаками господарських відносин можна розмежувати предмети регулювання цивільного і господарського права. Отже, норми цивільного права універсальні і поширюються на фізичних і юридичних осіб незалежно від діяльності, якою вони займаються. Норми господарського права спеціальні в тому розумінні, що діють лише стосовно юридичних осіб, їх структурних підрозділів, громадян-підприємців, які здійснюють суспільну господарську діяльність і споживають її результати. Тобто предмет господарського права вузьчий від предмета цивільного права. Цивільне право складається з норм однієї галузі, які на засадах юридичної рівності суб'єктів регулюють майнові і особисті немайнові відносини; господарське право відповідно до законодавства є комплексною галуззю. Воно ґрунтується на загальних нормах цивільного права про правоздатність юридичних осіб, зобов'язання та нормах про окремі види господарських договорів. У господарському праві об'єднуються також ті норми адміністративного, фінансового й інших галузей права, які регулюють господарську діяльність підприємств та інших суб'єктів господарювання.

Сукупність господарських відносин, які складаються між суб'єктами господарювання, їхніми контрагентами, органами управління в процесі організації і здійснення господарської діяльності — виробництва і реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг — становить предмет господарського права.

Виходячи з цього, *господарське право* можна визначити як систему правових норм, що регулюють господарські відносини.

Відповідно до ч. 4 ст. 3 ГК сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.

Господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності (ч. 5 ст. 3 ГК).

Під *організаційно-господарськими відносинами* розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю (ч. 6 ст. 3 ГК).

Внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами (ч. 7 ст. 3 ГК). Слід зазначити, що регулювання цих відносин у зв'язку з їх особливим характером здійснюється не нормами ГК, а положеннями локальних правових актів, що приймаються самими господарськими організаціями стосовно своїх структурних підрозділів.

Господарські правовідносини можуть бути класифіковані за різними ознаками.

Так, за *характером правовідносин* розрізняють:

— відносини з безпосереднього здійснення господарської діяльності (виробництва та реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг);

— відносини з організації господарської діяльності (державна реєстрація, ліцензування, патентування, квотування та інші форми державного регулювання господарської діяльності).

За *взаємним становищем сторін* правовідносини поділяються на:

— горизонтальні, учасники яких рівноправні;

— вертикальні, в яких одним з учасників виступає орган управління, в тому числі власник майна чи уповноважений ним орган.

За *сферою дії* правовідносини поділяються на:

— внутрішньогосподарські, що виникають всередині господарської організації між її структурними підрозділами, а також між господарською організацією та її структурними підрозділами;

— міжгосподарські (зовнішньогосподарські), що виникають між юридично самостійними суб'єктами господарювання.

За галузями господарювання і сферами управління, в яких вони виникають і функціонують, виділяють такі правовідносини:

- у галузі промисловості;
- у галузі сільського господарства;
- у галузі транспорту;
- у галузі капітального будівництва;
- у сфері приватизації;
- у сфері антимонопольного (конкурентного) регулювання;
- у сфері зовнішньоекономічної діяльності тощо.

§ 3. методи господарського права

Методи господарського права — це сукупність способів регулюючого впливу норм господарського права на поведінку суб'єктів господарських правовідносин. Концептуально методи господарського права будуються на двох принципах: загальнодозвільному («дозволено все, що не заборонено законом»), за яким діють підприємства і підприємці, та зобов'язуючому («суб'єкти господарського права зобов'язані і мають вчиняти те, що на них покладено законом»). Цей принцип в основному стосується органів державного управління економікою. Як зазначається в ст. 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Господарські відносини є комплексними відносинами. Вони поєднують у собі організаційні і майнові (вартісні) елементи. Тому у господарському праві як комплексній галузі права загалом діють три (а не один, як у некомплексних галузях) основні методи правового регулювання. При цьому щодо певних конкретних відносин може діяти лише один з названих методів. Інші ж відступають на «другий план» і застосовуються тоді, коли це прямо передбачено (не заборонено) законодавством, якщо в них виникає потреба.

В умовах становлення пинкової економіки переважно застосовується *метод автономних рішень* суб'єктів

господарських відносин. Він ґрунтується на тому, що суб'єкти господарювання мають право з власної ініціативи приймати будь-які рішення, які не суперечать законодавству України. Це означає, що суб'єкти господарських відносин самостійно: а) планують свою господарську діяльність; б) в межах законодавства вільно обирають предмети господарських договорів і визначають зобов'язання в них, інші умови господарських взаємовідносин.

Існує ще *метод владних приписів* (вимог законів і вказівок компетентних органів, обов'язкових для суб'єктів господарських відносин). Згідно з ним діяльність (поведінка) суб'єктів господарювання підпорядковується обов'язковим моделям правовідносин, визначеним законодавством. Це, зокрема, обов'язковість дотримання заборон закону щодо здійснення господарської діяльності (ліцензії, квоти, спеціальні режими тощо), обов'язок визначених у законодавстві суб'єктів господарювання укласти з державою державні контракти та ін.

У господарському праві діє також *метод рекомендацій*. Держава регулює поведінку суб'єктів господарських відносин шляхом рекомендованих моделей відповідних правовідносин. Наприклад, примірні форми договорів щодо окремих видів відносин, методичні рекомендації стосовно окремих видів діяльності у сфері господарювання — це приклади застосування державою зазначеного методу.

Залежно від конкретних господарських ситуацій, інтересу держави стосовно тих або інших господарських відносин та інших чинників, що регулюють господарське життя, можуть використовуватися будь-які із зазначених методів, виходячи з того, який з них буде найефективнішим.

